

RUNAR JA KYLLIKKI OPEPAKETTI – Tehtäviä esityksen käsittelyyn

Koostaneet KOM:n yleisötyöntekijät Jenni Bergius ja Maaretta Riionheimo

Runar ja Kyllikki on löyhästi Kyllikki Saaren murhatapaukseen perustuva kertomus pienestä hämäläisestä kylästä ja sitä kohdanneesta tragediasta.

Isänsä sodassa menettänyt evakkopoika Runar Karlsson on erikoislaatuinen nuorimies, joka mieluiten viettäisi aikansa metsässä kulkien ja eläinten kanssa keskustellen.

Yksinäisyydestään kärsivä Runar ei vastaa yleistä mielikuvaa vahvasta ja pärjäävästä miehestä, vaan joutuu kylässä outolinnun asemaan ja yhteisön kiusaamaksi. Kylässä on myös toinen kaltoin kohdeltu, seurakuntanuori Kyllikki. Kyllikki on koko kylän silmäterä, kiltti ja ahkera tyttö syvästi uskovaisesta Laihon talosta. Kyllikki joutuu kuitenkin kiellettyjen halujen ja häpeällisten tekojen kohteeksi, joista yhteisö on päättänyt yhteisen hyvän nimissä vaieta. Näiden kahden nuoren elämäntarinat kohtaavat lopulta kohtalokkaasti tavalla, joka on jäänyt Suomen rikoshistoriaan.

Runar ja Kyllikki on tarina yksilöistä yhteisön paineessa, kaksinaismoralismin mädättävästä voimasta, sukupuoliroolien ahtaudesta, seksuaalisuuden häpeästä - ja maailmasta, jossa ihmisellä on vain kaksi tehtävää: kutea ja kuolla.

Jussi Kylätaskun *Runar ja Kyllikki* sai kantaesityksensä 1974 Kotkan kaupunginteatterissa Jouko Turkan ohjaamana, ja sitä on esitetty sen jälkeen kaikkialla Suomessa. Edellisen kerran Helsingissä näytelmä on nähty ammattiteatterissa 1996, kun Turka ohjasi sen uudelleen Helsingin kaupunginteatteriin.

KOM-teatterin uusi taiteellinen johtaja Lauri Maijala ohjaa nyt tämän elinvoimaisen modernin klassikon ja KOM-teatterin 50-vuotisjuhlanäytelmän kymmenelle näyttelijälle.

KOM-teatteri

Helsinkiläinen vuonna 1971 perustettu KOM-teatteri on yksi Suomen vanhimmista ryhmämuotoisista teattereista, jolla on oma vannoutunut ja alati kasvava katsojakuntansa.

KOM-teatteri on syntynyt palosta vaikuttaa yhteiskuntaan ja tehdä korkeatasoista, taiteellisesti kunnianhimoista sekä monimuotoista teatteria. Se on vuosikymmenten aikana kiertänyt esityksillään ympäri maailmaa, julkaissut useita klassikkoasemaan nousseita levyjä, tuottanut konsertteja ja lukemattomia esityksiä, jotka ovat jättäneet lähtemättömästi jälkensä Suomen teatterihistoriaan. KOM on toiminnallaan puolustanut vapauden, veljeyden ja tasa-arvon periaatteita tehden esityksiä muuttuvasta yhteiskunnasta ja yksilöistä sen puristuksessa.

KOM on tehnyt etenkin uutta kotimaista draamaa, mutta myös kansainvälisiä klassikkoja, romanidramatisointeja, musiikkiteatteria, komediaa, tragediata ja kaikkea siltä väliltä. KOM-teatterin lauluja paremmasta maailmasta lauletaan edelleen kaikkialla Suomessa ja jokainen KOMin sukupolvi kirjoittaa omat laulunsa. KOM-teatteri katsoo tulevaisuuteen, muistaa menneisyytensä ja on valmis uudistumaan yhteiskunnan mukana — periaatteistaan tinkimättä.

KOM-teatterilla on kaksi näyttämöä: varsinainen teatterisali, jossa on noin 300 paikkaa sekä rohkeita taiteellisia avauksia varten perustettu Aulanäyttämö. KOM-aulassa on myös maanantaisin konserttiohjelmistoa.

KOM-teatterissa on vakituinen ensemble. Lisäksi KOM käyttää jatkuvasti esityksissään vierailevia eturivin taiteilijoita ja muuta henkilökuntaa. KOM-teatteria johtaa teatterinjohtaja ja ohjaaja Lauri Majjala sekä hallintojohtaja Tiina Kristoffersson.

Valehtelu yhteiskunnassamme ei ole epänormaalia. Se toimii jopa perusehtona talouselämälle ja medialle. Valehtelu on syöpynt syvälle yhteiskuntamme toimintaan.

.....	17
Runarin toiveet ja odotukset / Runariin kohdistuvat toiveet ja odotukset	17
Toksinen/hegemoninen maskuliinisuus	18

.....	18
3.2 Mitä tarvitsen? Mitä haluan?	19
Tehtävän jatkomahdollisuus: Kirje itselle tulevaisuudesta minältä	19
3.3 Muiden odotukset	19
3.4 Henkilön X omat toiveet, tarpeet ja haaveet sekä häneen kohdistuvat odotukset	20
Toiminnallinen jatkotehtävä: Henkilö X kuumassa tuolissa	20
3.5 Normijuttu	20
3.6 Arvot yhteisön / yhteiskunnan ytimessä	21
3.7 Kaksinaismoralistisia tunnistuksia manifestoituja korjausliikkeitä	22
3.8 Moraalikasvatus ja dogmit hallinnan välineinä (suljetuissa yhteisöissä)	23
3.10 Tottelemattomuuskoulu	24
3.11 Me ja Ne	26
3.12 Tunnustuksia itsekkyydestä	27
4. SUKUPUOLIROOLIEN AHTAUS	28

4.1 Roolit ja sukupuoliroolit

.....	28
4.2 Entä jos?	29
4.3 Normikriitikot	29

.....	29
4.4 Etuoikeuskävely	32
5. (SEKSUAALISEEN) HÄPEÄÄN KASVATETUT	34
5.1 Suomi-neidon murha silloin ja nyt	34
5.2 Häpeämonologeja.....	35
5.3 Häpeä! Olet seksuaalinen olento!.....	36
5.4 Oo hiljaa	37
5.5 Hävettävvin ammatti ikinä!.....	40
5.6 Kehusiedätys-harjoitus	41
5.7 #METOO	41
5.8 Seksuaalisen itsetunnon rakennuspalikat	42
5.9 Hyväksyvä hetki.....	42
5.10 Aikakapseli.....	43

OPEPAKETIN LUKUOHJEET JA TAVOITTEET

Hyvä opettaja, yhteistyökumppani ja uusi tai vanha tuttavuus. Tämänkertainen opepaketti on rakennettu KOM-teatterin 50-vuotisjuhlanäytelmän ympärille. Kyseessä on Jussi Kylätaskun kirjoittama ja Lauri Maijalan ohjaama Runar ja Kyllikki, jota avataan seuraavien aihealueiden kautta:

1. Lämmittely- ja virittäytymisharjoituksia
2. Runar ja Kyllikki -näytelmän käsittelyä
3. Yhteisön valta yksilöön
4. Sukupuoliroolien ahtaus
5. Seksuaalinen häpeä

Paketin tavoitteena on tukea opettajia esityksen käsittelyssä toiminnallisen opetuksen keinoin. Paketti koostuu draamaa hyödyntävistä harjoitteista sekä kirjoittamiseen ja keskusteluun pohjautuvista tehtävistä. Kaikki harjoitteet ovat muokattavissa ryhmälle sopiviksi ja niitä voi käyttää myös vain osittain, mikäli toiminnallisuus koetaan luokassa haasteelliseksi. Toivomme harjoitteiden syventävän oppilaiden katsomiskokemusta aihekohtaisen pureskelun sekä esityksen ja oppilaan oman maailman välisen suhteen pohtimisen kautta. Tehtävät on rakennettu yhteiskunnallisen ja yksityisen välimaastoon, jotta käsiteltävään materiaaliin syntyisi omakohtainen suhde ja ymmärrys. KOM-teatteri haluaa kannustaa oppilaita itsenäisen ajattelun kehittämiseen, ryhmätyöskentelytaitojen parantamiseen sekä rohkeampaan ilmaisuun yleisötyönsä kautta. Tehtävät suositellaan valittaviksi ryhmäkohtaisesti, matalan kynnyksen periaatetta noudattamalla, jotta kaikkien olisi turvallista osallistua työskentelyyn. Pienikin siis riittää. Mikäli esitystä käsittelevillä tunteilla päädytään tekemään draamaharjoitteita, kannattaa alkuun muistaa lämmittely- ja virittäytymisharjoitteiden merkitys. Myös sopiva tila, kuten auditorio tai liikuntasali helpottaa huomattavasti toiminnallista työskentelyä. Jos mahdollisuuksia tähän ei ole, kannattaa luokkahuone raivata tyhjäksi ja tuolit asettaa ympyrämuodostelmaan ennen tuntien alkua.

Kiitos tärkeästä työstäsi oppilaiden ja meidän kanssamme!

Lämpöisin terveisin

KOM-teatterin yleisötyöntekijät Jenni, Malla ja Rosa

1. LÄMMITTELY- JA VIRITTÄYTYMISHARJOITTEITA

1.1 Paripälätys-tehtävä

Ottakaa parit ja päättäkää kumpi on A ja kumpi B. A aloittaa, ja kysyy B:ltä: mistä sinä haaveilet, mitä sinä haluat tai mitä sinä ihmettelet? Kun yhteinen ajanotto kaikkien parien kesken alkaa, B aloittaa puhumalla taukoamatta yhden minuutin ajan, mitä mieleen tulee. A kuuntelee B:tä sanomatta sanaakaan. Jos B kuitenkin keskeyttää puheensa, auttaa A, ja kysyy: Mutta mitä sinä oikeasti haluat, haaveilet tai ihmettelet, riippuen tehtävänannosta. B voi halutessaan syventää pohdintaansa, samalla kun jatkaa puhettaan. Kun minuutti on kulunut, kysytään sama kysymys toisin päin. Kun molemmat ovat saaneet vastata kysymykseen, käydään kaikkien vastaukset läpi siten, että A kertoo B:n nimen ja yhden asian mistä hän haaveilee (tai mikä kysymys sitten on ollutkaan) ja sitten toisinpäin. Pienellä ryhmällä voi toki olla vaikka kolmekin juttua.

1.2 Tööt-2-3

Otetaan pari ja seistään vastakkain. Sanotaan vuoronperään 1-2-3-1-2-3-1-2... siten, että joka toisen sanoo aina toinen jne. Kun tämä sujuu, niin korvataan 1 käsien yhteen lyömisellä (tai yksinkertaisella liikkeellä ja äänellä vaikkapa "tööt" ja käden nosto ylös). Kun tämä sujuu modifioidaan harjoitetta siten, että korvataan 2 sormien napsautuksella (tai jollain toisella liikkeellä ja äänellä, vaikkapa "jee" ja John Travoltan discoasento). Tämä jälkeen vaihdetaan vielä 3 tilalle jalan polkaisu (tai vapaavalintaisella äänellä ja liikkeellä esim. pyörähdyksellä). Kannattaa kannustaa vauhtiin, isoon ääneen sekä liikkeisiin. Jos toisten edessä oleminen ja toimiminen jännittää monia, tätä harjoitusta voi lopuksi tehdä niin, että puolet tekee ja puolet katsoo tai jollei pareja ole liikaa jokainen pari voi näyttää vuorollaan. Voidaan tehdä myös suuressa piirissä niin että liike/ääni kiertää ympyrää. Harjoituksen keskiössä kontakti, iloinen mokaaminen ja keskittyminen.

1.3 Pommi ja suojelija

Liikutaan tilassa mahdollisimman tasaisin välein sirotautuneina, ei piirissä. Mielikuvana voi olla jäälautta joka kaatuu, mikäli ihmiset eivät pidä huolta tasapainoisesta sijoittautumisesta eri puolille lauttaa. Kuljetaan aina kahden välistä. Kuitenkin koskematta toisiin. (Tavoitteena kontakti ja tietoisuus tilasta).

Ohjaaja kehottaa jokaista valitsemaan hiljaa mielessään joukosta henkilön A, samalla jatkaen kävelyä (liike pysähtyy helposti ohjeiden yhteydessä, siitä kannattaa usein muistuttaa), sitten toisen henkilön B. Kun ohjaaja lyö kädet yhteen henkilöstä A tulee pommi ja henkilöstä B suojelija, tehtävänä on pitää henkilö B itsen ja henkilö A:n välissä keinolla millä hyvänsä. Vaihdetaan toisin päin.

Jatketaan kävelyllä, unohdetaan äskeiset, valitaan uudet kaksi henkilöä, nyt läpsäyksestä A muuttuu magneetiksi, joka vetää puoleensa ja B magneetin toiseksi navaksi, joka työntää koko ajan mahdollisimman kauas itsestä.

Jatketaan kävelyllä, unohdetaan äskeiset, valitaan taas uudet kaksi henkilöä, nyt tehtävänä on yhdistää heidän kätensä. Jatketaan kävelyllä, unohdetaan äskeiset, pyritään koko ajan kulkemaan kahden ihmisen välistä. Jatketaan kävelyllä, unohdetaan äskeiset, valitaan tilasta jokin paikka ja yksi henkilö, merkistä siirretään valittu henkilö valittuun paikkaan.

Tarkoituksena fyysinen lämmittely, kontakti ja virittäytyminen.

1.4 Mene, jos..

Yksi menee keskelle, ja muut menevät piiriin hänen ympärilleen. Keskellä olijalla aloittaa sanomalla: mene jos... tai ne jotka ovat... tai jos tykkää... Ne, joita asia koskee, joutuvat lähtemään liikenteeseen ja vaihtamaan paikkaa. Viereisiin paikkoihin ei mielellään ole menemistä, mistä voidaan sopia ennen harjoitteen alkamista. Se, joka viimeiseksi ehtii paikalle jää keskelle ja kysyy uuden kysymyksen. Harjoitetta kannattaa soveltaa esimerkiksi siten, että kaikkien kysymysten pitää tavalla tai toisella liittyä esitykseen, teatterivierailuun tai käsiteltävään aiheeseen. Näin ollaan salaa jo menossa kohti aihetta huomaamatta leikin kautta. Harjoitteen tarkoituksena on tarjota tietoa ja lämmittää osallistujiaan.

1.5 Minä olen puu

Tämän harjoitteen avulla voi nopeasti kartoittaa, mitä esityksestä on erityisesti jäänyt mieleen. Jos tekniikka ei ole tuttu, voi ensin tehdä harjoitusversion, kuten kuvattuna alla ja sitten toisen version, jossa otsikkona Runar ja Kyllikki.

Ensimmäinen henkilö menee lavalle puuasentoon ja sanoo ”Minä olen puu”, seuraava menee paikalle ja täydentää sen menemällä kyykkyyyn vierelle ja sanoo ”Minä olen kivi”, kolmas menee paikalle nelinkontin puun viereen ja sanoo ”Minä olen koira”. Heille annetaan aplodit ja päätetään, että vaikkapa koira jää. Henkilö sanoo uudestaan ”Minä olen koira.” kaksi muuta tulee täydentämään kuvan jollain uudella tavalla.

On hyvä tähdentää, ettei tarvitse keksiä mitään erikoista, tylsät ja tavanomaiset ideat ovat parhaita, ne mitkä tulevat ensimmäisenä mieleen, hyvä tilaisuus puhua mahdollisuuksien kehästä. Ainakin kouluikäisten kanssa on hyvä edetä järjestyksessä ettei käy niin että nopeimmat ja rohkeimmat rynnivät aina ensimmäisinä ja toiset eivät pääse lainkaan.

On mahdollista tehdä myös sellainen kuva, jossa ei anneta aplodeja kolmen tyypin jälkeen vaan odotetaan, että kaikki tai ainakin valtaosa on kuvassa mukana.

1.6 Yhdistävät ja erottavat tekijät

Listatkaa viiden minuutin aikana viiden hengen pienryhmissä mahdollisimman monta 1. teitä kaikkia yhdistävää ja 2.teitä kaikkia toisistanne erottavaa tekijää. Laskekaa montako löysitte. Sen jälkeen valitkaa joku niistä, joko erottavalta tai yhdistävältä puolelta ja tehkää siitä patsakuva. Muu luokka yrittää opettajan johdolla arvata onko kuva yhdistävästä vai erottavasta tekijästä ja sen jälkeen mikä mahtaa olla kuvan yhteinen nimittäjä tai erottaja. Tavoitteena on hyväksyä erilaisuus, löytää samaa ja tarjota tietoa toiminnallisen tutustumisen kautta. Tehtävä toimii hyvin myös kohti aihetta mentäessä, mikäli kyseessä on yhteisö- tai yhteiskuntateemaista materiaalia.

2. RUNAR JA KYLLIKKI -NÄYTELMÄN KÄSITTELYÄ

2.1 Näytelmän analyysia ja peilausta nykypäivän Suomeen

Alla on 24 näytelmää avaavaa kysymystä, jotka liikkuvat näytelmän ja tämän päivän ilmiöiden välillä. (Osaa näistä kysymyksistä käsitellään myös tuonnempana erillisten toiminnallisten harjoitteiden avulla.) Käyttäkää aikaa kysymysten pohtimiseen ja vastatkaa niihin pareittain. Vastattuanne kysymyksiin, tiivistäkää ajatuksenne yhteen lauseeseen, joka vastaa kysymykseen mistä näytelmä kertoo?

1. Keitä Runar ja Kyllikki olisivat tämän päivän Suomessa?
2. Mikä on Runarin ja Kyllikin välinen suhde on näytelmässä?
3. Minkälaisessa kasvuympäristössä päähenkilöt elävät näytelmässä?
4. Missä he voisivat elää tämän päivän Suomessa?
5. Minkälaista vallankäyttöä ja voimasuhteita näytelmässä esiintyy?
6. Kuka/ ketkä ovat näytelmän uhreja ja miksi?
7. Minkälaisesta maailmankatsomuksesta näytelmä kertoo?
8. Miten näette vallan jakautuvan eri roolihenkilöiden välillä?
9. Minkälaiset ovat sukupuoliroolit ja miksi?
10. Kuka tai ketkä edustavat näytelmässä oikeudenmukaisuutta?
11. Millä lailla seksuaalista häpeää käsitellään näytelmässä?
12. Miksi näytelmän ihmiset olivat niin vihaisia?
13. Miksi ihmiset ovat niin vihaisia tänä päivänä?
14. Minkälaista kaksinaismoralismia näytelmässä esiintyi?
15. Milloin koit jollekin tehtävän vääryyttä?
16. Mistä hahmot voisivat haaveilla (salaa)?
17. Olisiko Kyllikin ja Runarin hyväksi voinut tehdä jotain?
18. Miten Kyllikkiä ja Runarin kohdeltaisiin tämän päivän Suomessa?
19. Mitä näkyviä ja tukahdutettuja tunteita näytelmästä löytyy?
20. Kenen tai keiden tarinaa hahmot kertovat yleisemmällä tasolla/globaalisti?
21. Miksi Runar ja Kyllikki-näytelmä on kirjoitettu ja miksi se on tärkeä esittää?
22. Onko näytelmä ajankohtainen?
23. Minkä olisitte muuttaneet näytelmästä ja miksi, jos se olisi ollut mahdollista?
24. Löysittekö hahmoista toivoa, jos niin minkälaista?

2.2 Muutama sananen näytelmän kirjoittajasta sekä kinkkisehköjä kysymyksiä

Jussi Kylätasku (1943–2005) oli suomalainen kirjailija, jonka tuotanto koostuu näytelmien lisäksi, elokuva- ja kuunnelmakäsikirjoituksista, romaaneista ja runoista.

Kylätasku on luonnehtinut itseään seuraavasti (kirjailijat.kirjastot.fi-sivustolla): "Halusi kirjailijaksi oppiakseen oman käden kautta, mitä elämä on. Ammattikirjailija vuodesta 1974 (Runar ja Kyllikki) vuoteen 2000 (Jalmarin toinen tuleminen). Väliin mahtuu päätoimisesti dramatiikkaa kaikissa muodoissaan, kaikille mahdollisille forumeille, muutama kirja, pakinatkin hän tahtoo mainita. Mitä hän ei tahdo, on erotella ja poimia esille sydämensä lapsia sen mukaan, kuinka kulloinkin ovat maailmalla menestyneet. Henkilökohtainen elämä on mennyt, menetellyt huolineen ja murheineen samassa sekasorrossa kuin työtkin tulleet tehdyiksi. Vaimo ja lapset, velat ja velvoitteet ovat jotensakin kunnialla hoidetut, toistaiseksi. Ystäviä vähän ja hyviä, menestystä ja vaikutusvaltaa ei ensinkään; onnellinen mies. Sallii teatterin ja audiovisuaalisten välineiden esittää tehtyjä töitään. Kaikki hänen kirjoittamansa on saatavilla ja käytettävissä."

Helsingin Sanomien pitkäaikainen kulttuuritoimittaja Kirsikka Moring puolestaan kirjoitti muistokirjoituksessa seuraavasti: "Jokainen Kylätaskun näytelmistä syntyi rikkomaan vanhoja muotoja, ja materiaalinsa hän sovitti kulloisenkin tarpeen mukaan erilaisiin teatterimuotoihin yhteiskunnallisesta komediasta tragediaan, kansanoopperaan tai poliittiseen parodiaan.

Hän synnytti uudelleen vanhat suomalaiset myytit ja legendat, herätti kuolleista vangit ja näkijät, Haapojat ja Maaria Blommat yhtä hyvin kuin historian suurmiehet Caligulasta Ringportiin.

Tabujen rikkojana hän onnistui kaatamaan patsaita, avaamaan pinttyymiä ja lajityyppien rajoja. Kylätaskulla oli erityinen lahja kuvata suomalaisen karheaa ja kömpelöä tunnemaailmaa yhtä aikaa sekä kriittisesti, armoitetun koomisesti että suurella hellyydellä."

Kylätasku on kirjoittanut paljon todellisista tapahtumista ammentavia teoksia. 1974 kantaesityksensä saaneen Runarin ja Kyllikin taustalla on kaksi Suomea 50-luvulla kuohuttanutta rikosmysteeriä, Kyllikki Saaren murha ja Tulilahden kaksoismurha.

Runar ja Kyllikki on yksi suomalaisen näytelmäkirjallisuuden klassikoista ja se on ollut monen teatterin ohjelmistossa. Suomen Näytelmäkirjailijat ja Käsikirjoittajat ry kertoo, että heiltä löytyy esityssopimukset digitaalisessa muodossa 2000-luvun alusta alkaen.

Ammattiteattereissa Runaria ja Kyllikkiä on 2000-luvun aikana esitetty yhteensä viidessä

teatterissa (2019 Lappeenranta, Rovaniemi ja Kouvola 2010, TTT 2007 ja Kuopio 2004). Harrastajateattereissa sopimuksia on tehty samassa ajassa 20 kpl, joten varsin suosittu teos on ollut kyseessä. Ilona-tietokannan mukaan ammattiteattereissa esityksiä on kaiken kaikkiaan ollut 19 kpl.

Pohtikaa joko porukalla, ryhmissä, pareittain tai yksin seuraavia:

- 1. Miksi Runar ja Kyllikki on pysynyt suosittuna kautta vuosikymmenten? Mikä näytelmässä puhuttelee? Onko näytelmän sisältö/sanoma muuttunut jotenkin ajan kuluessa ja maailman muuttuessa?*
- 2. Miettikää ja keskustelkaa missä tilanteissa ja millä tavalla on mielestänne hyväksyttävää käyttää tosielämän tapahtumia taideteosten materiaalina? Entä löydättekö jotain ongelmatilanteita?*
- 3. Entä miksi ratkaisemattomat rikokset ja verityöt inspiroivat Kylätaskua ja mikä niissä viehättää (nykyajan) ihmisiä? Vrt. true crime -sarjat, klikkiotsikot veriteoista jne.*

2.3 Tykkää - ei tykkää -mielipiteenmuodostustehtävä

Jakautukaa pienryhmiin ja listatkaa asioita, joista piditte ja asioita, joista ette pitäneet näytelmässä. Välttäkää "emmätiiä ihasama" tilaan vajoamista. Listatkaa vähintään yhteensä 10 asiaa. Käykää listat läpi yksi ryhmä kerrallaan siten, että opettaja kokoaa taululle kaikki esiin nousevat asiat kahden kategorian (tykkään - en tykkää) mukaisesti. Pohtikaa myös perustelut valinnoillenne, jotta saatte syvennettyä käsitystä siitä, miksi tykkäätte tai ette tykkää jostakin. Valitkaa viimeiseksi ryhmittäin muilta salassa joku esille tullut hetki, asia, tapahtuma, hahmo tai yksittäinen huomio ja tehkää siitä äänetön still-kuva, siten että muut yrittävät arvata, mistä on kyse.

2.4 Hetkiä, huomioita ja havaintoja juonijanalla

Muistelkaa hetki näytelmää. Mistä näytelmä alkoi, miten se eteni ja mihin se lopulta johti. Käykää koko näytelmä päässänne pikakelauksena läpi. Miettikää seuraavaksi yksi kohtaus, hetki tai tapahtuma, joka teihin erityisen vaikutuksen tai jonka vaan muistatte erityisen hyvin. Se saattoi joko säväyttää positiivisesti tai ärsyttää, ahdistaa ja kuvottaa. Hetki voi liittyä joko suoraan juoneen tai teoksen taiteelliseen toteutukseen. Se voi olla myös oivallus,

joka linkittyy jollain tavalla omaan elämääsi tai muuhun reaali maailmaan. Mieti, miksi valitsit juuri tämän hetken/tapahtuman ja pohdi, mikä asento kuvaisi sitä parhaiten.

Seuraavaksi opettaja osoittaa luokahuoneessa kuvitteellisen juonijanan alku- ja loppupisteen. Tehtävänä on asettua juonijanelle siihen kohtaan, missä valittu kohta, hetki tai tapahtuma tapahtui. Opettaja käy tämän jälkeen juonijanan kronologisesti läpi alusta loppuun oppilas kerrallaan. Oppilas kertoo, mitä esittää ja miksi valitsi juuri sen kohdan. Jos asennon tekeminen tuntuu liian haastavalta, riittää sekin, että oppilaat vain asettuvat oikealle kohdalle janaa ja kertovat valitsemastaan hetkestä. Näin tietoa näytelmän mieleenpainuvimmista hetkistä saadaan kaikilta oppilailta ja keskustelu näytelmän purkamiseksi saa alkunsa.

2.5 Draaman kaari

Piirtäkää paperille tai taululle puolikaari ja jaotelkaa se kolmeen osaan: 1. esittelynäytös (¼ koko kaaresta), 2. ristiriitanäytös (2/4 koko kaaresta) ja 3. ratkaisunäytös (¼ koko kaaresta). Kirjoittakaa kunkin näytöksen sisään asioita, joita näytelmän siinä osassa tapahtui tai jotka jäivät syystä tai toisesta mieleen.

Etsikää tämän jälkeen kaksi mahdollista käännekohtaa K1 (päähenkilöiden toiminnan suuntaan vaikuttanut isompi muutos, joka päättää esittelynäytöksen ja josta ristiriitanäytös voisi alkaa) sekä K2 (point of no return, eli päähenkilöiden viimeinen päätös, joka ohjaa näytelmän juonen kulkua kohti vääjäämätöntä loppuratkaisuaan, lopettaa ristiriitanäytöksen ja josta ratkaisunäytös alkaa). Sen jälkeen pohtikaa vielä loppuklimaksi-hetki, eli loppuhuipennus sekä sitä seuraava hetki, eli jälkifiilistely-momentum.

Tämä sama rakenne on löydettävissä lähes kaikista Hollywoodin mainstream-elokuvista. Pohtikaa lopuksi mikä näytelmän "sanoma/viesti" juonensa perusteella voisi olla ja tehkää siitä pieni sananlasku.

2.6 Tajunnanvirtakirjoituksesta runoksi

Kirjoittakaa 6 minuuttia putkeen tajunnanvirtaa eli assosiatiivista tekstiä siitä, mitä muistatte esityksestä. Aloittakaa tehtävä lauseella Runar ja Kyllikki oli.... Älkää nostako kynää kertaakaan paperilta, pyrkikää olemaan sensuroimatta. (On syytä korostaa, että tekstiä ei tarvitse näyttää kenellekään muulle.) Mikäli ajatteluun tulee katkos, kirjoittakaa vaikka samaa sanaa uudelleen ja uudelleen siihen asti, kunnes ajatus lähtee juoksemaan taas eteenpäin. Tehtävän tarkoituksena on tuottaa ajattelua kaikesta mieleen tulevasta vailla itseruoskimisen tai sensuroinnin ääntä. Haaste on olla tyrmäämättä omia ajatuksia sekä avata sellaisia miellelyhtymiä, joita esitys viritti.

Kirjoitustehtävän jälkeen ympyröikää 3 verbiä, 3 adjektiivia ja 3 tunnetta tai tunteenkaltaista sanaa ja tehkää niiden pohjalta runo. Valittuja sanoja saa taivuttaa ja runo saa sisältää luonnollisesti myös muita sanoja. Pohtikaa sitten, kuka runon voisi esittää (voi olla aivan fiktiivinen hahmo), missä elämäntilanteessa hän voisi olla ja miksi se esitetään? Esitelkää runot ja runoa puhuvat hahmot pareittain toisillenne.

2.7 Tunteellinen teatterikriitikko

Kuvittele olevasi teatterikriitikko. Kirjoita kolme lyhyttä eri näkökulmasta valittua tekstiä Runar ja Kyllikki-näytelmästä. Valitse näkökulmat 1. Tragedian ajankohtaisuuden ja universaaliuden kautta 2. Ohjaajan taiteellisen toteutuksen kautta 3. Oman elämäsi kautta, pohtien näytelmässä tunnistettavia "pieniä asioita" omassa lähiympäristössäsi. Valitse kiinnostava näkökulma ja pohdi siihen sopiva tunne, joka vastaa etäisesti omaasi. Kirjoita kritiikki tulenpalavalla tunteella havaintojasi liioitellen ja tunnettasi alati kasvattaen. Lukekaa tekstit pareittain toisillenne ääneen. Pyrkikää arvaamaan mistä tunteesta on kyse ja pohtikaa myös tekstin sisältöä, toimitustapaa ja vastaanottoa. Miten kaikki edelliset muuttuisivat, jos teksti olisikin neutraalimpi vailla suuria tunteita. Mitä etuja tai haittoja tunne tuo viestimiseen/kritiikkiin tai mihin tahansa ilmaisuun

2.8 HOT SEAT – Sisäisen maailman kollektiivista luomista

Tässä tehtävässä on tarkoitus porautua näytelmän hahmojen päähän sisään syvemmin Hot seat:n avulla. Luokka jaetaan puoliksi kahteen ryhmään. Opettaja antaa toiselle ryhmälle

Kyllikin ja toiselle Runarin aiheeksi. Ryhmät asettuvat vuorollaan haastateltaviksi luokan eteen, siten että vuorossa olevat istuvat ringissä tuolilla selät ympyrän keskustaan päin. Näin kukaan ei näe ketään ja tilanne on hallitumpaa. Tehtävä perustuu ajattelulle, kuuntelulle sekä Runarin ja Kyllikin sisäisen maailman kollektiiviselle luomiselle. Muu luokka saa kysyä mitä tahansa vuorossa olevalta ryhmältä/hahmolta. Kysymyksiin voi kuka tahansa vuorossa olevista ryhmäläisistä vastata. Yhteen kysymykseen voi kuitenkin vastata useampikin ihminen toisen lausetta jatkaen. Kysymysten luonnetta voi ohjeistaa syventämään esimerkiksi etsittäessä toiminnan motiiveja tai tarpeita. Ryhmille on hyvä laittaa kuitenkin sama aika esim. 15 minuuttia tilanteesta riippuen. On hyvä myös ohjeistaa, että tarkoituksena on, että ryhmä tukee toinen toistaan vastauksissa, eikä tahallaan vastaa ristiin. On myös tärkeää, että tehtävä puretaan lopuksi yhdessä.

2.9 Oivalluksia

Listatkaa näytelmästä ne hetket, tunteet, kohtaukset, repliikit, musiikilliset ilmaiset, toiminnalliset tilanteet tai tehokeinot, jotka saivat teissä aikaan jonkinlaisen oivalluksen. Oivallus voi olla pieni, etäinen, eri asiayhteyksiä yhdistävä, kausaalinen, tunteita herättävä tai asioiden välisten suurempien merkitysyhteyksien löytämistä. Se voi liittyä eri tekstien tai teosten välisyyteen, ajankohtaisiin tapahtumiin, omaan elämääänne tai oman ajattelunne aktivoitumiseen. Montako oivallusta syntyi? Yksikin jo riittää. Viisi on yltäkylläistä. Tehkää pienryhmissä tämän jälkeen muutamista oivalluksistanne pantomiinikohtauksia tai stillkuvia, siten että käytätte muita ryhmäläisiä apunanne oivalluksen ohjaamisessa kuvaksi tai lyhyeksi kevyeksi pantomiimiesitykseksi. Muu luokka saa pohtia, mistä oivalluksesta lienee kyse. Samoja oivalluksiakin saa tulla useampia, se kertoo puolestaan taas jostain.

2.10 Balladi tragediasta

Miksi näytelmä täyttää täydellisen tragedian kriteerit? Miksi tragedia tapahtuu? Mikä tragediasta tekee niin viiltävän? Pohtikaa näitä kysymyksiä ja kirjoittakaa tragediasta haieka balladi. Kitarat esiin ja lauleloon!

3. YHTEISÖN VALTA YKSILÖÖN

3.1 Yhteisön yksilöön kohdistamat odotukset ja niiden luomat paineet

Runar ja Kyllikki -näytelmä piirtää selvästi esiin sen, miten yhteisössä voi olla voimaa. Se kuinka tätä voimaa käytetään, voi vaihdella. Käyttääkö yhteisö voimansa yksilöiden ulossulkemiseen vai pyrkiikö se pitämään huolta kaikista yksilöistä sellaisina kuin he ovat?

Seuraavissa harjoituksissa tätä teemaa lähestytään eri näkökulmista. Käsittely voidaan toteuttaa puheen tai kirjoituksen tasolla ja haluttaessa jatkaa toiminnallisemmilla tavoilla.

Vinkkejä: George Orwell. Vuonna 1984 (1949) ja katsokaa poliittinen dokumenttielokuva Zeitgeist: The Movie (2007)

Kyllikin toiveet ja odotukset / Kyllikkiin kohdistuvat toiveet ja odotukset

Kysymyksiä keskustelun tai kirjoitustehtävän pohjalle:

Millaisia toiveita, tarpeita, unelmia ja haaveita Kyllikillä oli? Nostettiin niitä esiin tekstin tasolla?

Millaisia odotuksia Kyllikkiin kohdistui yhteisön eri ihmisten taholta?

Olisiko Kyllikin kohtalo ollut vältettävissä? Kuka olisi voinut siihen vaikuttaa? Miten?

Tehtävän toiminnallinen jatkumahdollisuus

Suunnitelkaa ja harjoitelkaa pieni kohtaus (tai useampi), jossa joku/jotkut toimivat niin, ettei tragedia olisi päässyt tapahtumaan.

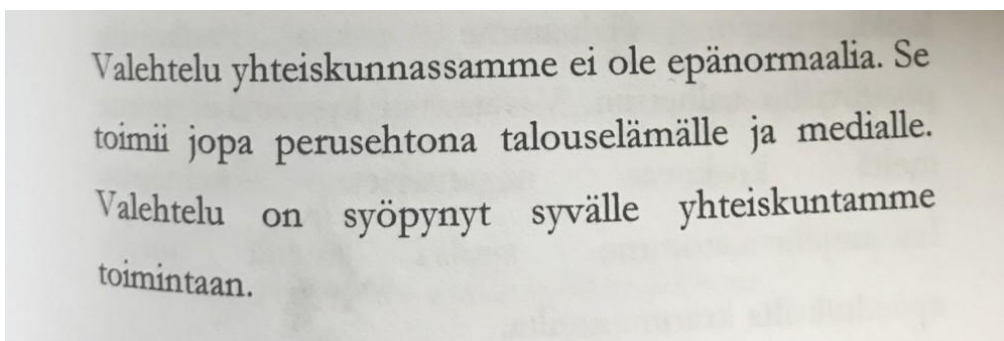
Kaksinaismoraali

Kielitoimiston sanakirjan mukaan kaksinaismoraali on moraali, joka asettaa erilaisia vaatimuksia eri yksilöille tai ryhmille; yksilön tai yhteisön moraalivaatimusten ja omien tekojen ristiriitaisuudesta. Wikipedia puolestaan määrittelee sanan näin: Kaksinaismoraali eli kaksoisstandardi tarkoittaa ristiriitaa yksilön tai yhteisön moraalivaatimusten ja tekojen välillä tai moraalialia, joka asettaa eri vaatimukset eri yksilöille tai ryhmille.

Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että samanlainen käytös on suotavaa pojalle, mutta paheksuttavaa tytölle. Tai joku teko on yleisellä tasolla tuomittava, mutta jos sen tekeekin joku omaan lähipiiriin kuuluva, se onkin ok. Tai että arvostelee toisen moraalisia ratkaisuja, mutta toimii itse samoin.

Mitä esimerkkejä kaksinaismoralismista löydätte näytelmästä? Listatkaa. Valitkaa yksi ja tehkää sen pohjalta still-kuva tai kuvapari, jonka pohjalta muut voivat arvata, mistä voisi olla kyse.

Entä mitä esimerkkejä kaksinaismoralismista löydätte tosielämästä? Kenties myös omakohtaisia esimerkkejä. Listatkaa. Valitkaa yksi ja tehkää sen pohjalta pieni esitys, jossa kaksinaismoralismi nousee esiin.

Runarin toiveet ja odotukset / Runariin kohdistuvat toiveet ja odotukset

Näytelmä sijoittuu 1950-60-luvun vaihteen Suomeen ja siinä nousee esiin mm. Runarin perheen evakkotausta. Runar on isätön, Karjalasta evakkoon lähtenyt hiljaisehko poika.

Millaisia toiveita, tarpeita, unelmia ja haaveita Runarilla oli? Nostettiin niitä esiin tekstin tasolla?

Millaisia odotuksia Runariin kohdistui yhteisön eri ihmisten taholta? Olisiko Runarin kohtalo ollut vältettävissä? Kuka olisi voinut siihen vaikuttaa? Miten?

Tehtävän toiminnallinen jatkumahdollisuus

Suunnitelkaa ja harjoitelkaa pieni kohtaus (tai useampi), jossa joku/jotkut toimivat niin, ettei tragedia olisi päässyt tapahtumaan.

Toksinen/hegemoninen maskuliinisuus

Hegemoniseksi maskuliinisuudeksi sanotaan kulttuurista miehisyyden ideaalia, jossa valtaa käytetään toisten alistamiseksi. Ideaaliin liittyy menestyksen, vallan ja voiman näyttäminen, paremmuuden osoittaminen, rationaalisuus, tunteiden peittäminen ja erottautuminen feminiinisydestä.

Toksisella maskuliinisuudella tarkoitetaan vahingollisia kulttuurisia vaatimuksia 'miehisyydestä': kovuudesta, aggressiivisuudesta ja väkivallan ihannoinnista, individualismista, yksin pärjäämisestä ja tunteettomuudesta, sekä kilpailullisesta fyysisestä suorituskyvystä ja viriiliydestä.

Hegemoninen ja toksinen maskuliinisuus käsittelevät siis varsin samaa asiaa, jälkimmäinen on huomattavasti tuoreempi termi. Käytännössä tämä tulee ilmi esimerkiksi *miehet eivät itke* tai *pojat on poikia* -tyyppisissä lausahduksissa.

Keskustelkaa pienryhmissä, mitä ilmenemisesimerkkejä löydätte toksisesta/hegemonisesta maskuliinisuudesta näytelmässä? Repliikejä, tapahtumia, asenteita?

Entä mitä esimerkkejä löytyy tämän päivän Suomesta?

Tehkää havaintojenne pohjalta TV-shop-henkinen mainos aiheeseen liittyen ja esittäkää muille ryhmille.

Tehtävään liittyvät kirjavinkkaukset: Juhani Brander, Miehen kuolema (2020)ja bell hooks, Mies tahtoo muuttua (2020)

3.2 Mitä tarvitsen? Mitä haluan?

Millaisia odotuksia yhteisö kohdistaa nykyään nuoriin ihmisiin? Vaikuttaako sukupuoli näihin odotuksiin? Voit sulkea silmäsi ja miettiä mitä tarvitsisit juuri nyt ja mitä haluaisit elämältä pidemmällä aikavälillä. Ole rehellinen itsellesi. Muille sinun ei tarvitse pohdintojasi kertoa, ellet sitten halua niin tehdä myöhemmin. Älä rajoita itseäsi vaan unelmoi isosti. Nyt ei tarvitse välittää ns. realiteeteista. Mitä tarvitset? Mitä haluat?

Tehtävän jatkomahdollisuus: Kirje itselle tulevaisuudesta minältä

Päätä kirjoitatko 10, 20 tai 50 vuoden päästä itsellesi.

Kuvittele, että olet saavuttanut kaiken sen, mistä äsken haaveilit. Miten olet saavuttanut sen, onko tie ollut suora vai mutkittava, millaisia päätöksiä olet tehnyt? Kirjoita kannustava kirje tulevaisuuden itseltäsi tämän päivän itsellesi. Laita kirje hyvään talteen ja lue se joskus hamassa tulevaisuudessa.

3.3 Muiden odotukset

Mieti kenellä kaikilla on sinuun liittyviä odotuksia? Millaisia? Kirjoita ylös mahdollisimman monta (paperia ei tarvitse näyttää kenellekään missään vaiheessa). Voit miettiä, mitkä niistä ovat sellaisia odotuksia, että toivot itsekkin niiden toteutuvan ja mitkä taas sellaisia, ettet itse edes toivo niiden toteutumista. Muista, että sinun ei tarvitse täyttää muiden odotuksia.

3.4 Henkilön X omat toiveet, tarpeet ja haaveet sekä häneen kohdistuvat odotukset

Jakaudutaan pieniin ryhmiin, joissa isolle paperille piirretään ihmisen ääriviivat. Kyseessä on kuvitteellinen luokkakaveri X. (Voitte keksiä hänelle nimen.)

Keksikää, mitä kaikkea hän saattaisi haluta ja tarvita ja mistä hän voisi unelmoida ja haaveilla. Kirjoittakaa kyseisiä asioita hahmon sisälle.

Seuraavaksi keksikää ja kirjoittakaa hahmon ympärille mahdollisimman paljon eri tahoja, jotka kohdistavat häneen odotuksia ja millaisia ne ovat, kuten vaikkapa:

Vanhemmat – Kyllähän meidän lapsi hankkii hyväpalkkaisen työn, aviopuolison ja lapsia, kaksi, tyttö ja poika.

Paras ystävä – Lähde kanssani reppureissulle Aasiaan ens ksälomalla.

Valtio – Maksa mahdollisimman paljon veroja.

Voitte esitellä muille ryhmille henkilöahmonne, joko kuvan avulla tai sanallisesti tai sitten...

Toiminnallinen jatkotehtävä: Henkilö X kuumassa tuolissa

Päätäkää kuka tai ketkä istuvat kuumassa tuolissa edustaen henkilöä X (ei ole pakko varsinaisesti "esittää", mutta toki sekin on mahdollista, jos siltä tuntuu). Kysellään henkilöltä X kysymyksiä liittyen hänen omiin toiveisiinsa ja muiden häneen kohdistuvien odotusten tuottamista ajatuksista ja oloiloista. Henkilö(t) vastailevat improten.

3.5 Normijuttu

Mitä normi tarkoittaa? Minkälaisia erilaisia normistoja tiedät? Pohdi myös jonkin normiston esimerkkinormi. Mieti mitä arvoa ko. normilla suojellaan eli miksi kyseinen sääntö on olemassa? Kirjoita myös millainen sanktio normin rikkomisesta voisi seurata?

Esimerkki

Normisto: Korona-ajan ohjeistus

Normi: Älä tule kipeänä töihin / kouluun, käytä maskia julkisissa tiloissa ja pese käsiä.

Arvo normin takana: Turvallisuus, terveys ja epidemian taltuttaminen

Sanktio: Yleinen paheksunta, joissakin paikoissa sakkorangaistus

Pohdi kolme normistoa, arvoineen ja normeineen siten että ensimmäinen tukee omaa ajatteluasi ja omaa arvomaailmaasi. Toinen tulisi vanhentuneena purkaa. Kolmas, jota ei vielä ole olemassa, mutta jota kipeästi syystä tai toisesta tarvittaisiin.

Esitelkää luomanne normistot pienryhmissä toisillenne ja tehkää yhdestä valitusta kolmen kuvan still-kuva sarja, siten, että muu luokka yrittää arvata kunkin ryhmän kohdalla, mistä on kyse. Pohtikaa myös miten normit ovat syntyneet ja milloin ja miten niiden on aika muuttaa muotoaan elämän muuttumisen myötä.

3.6 Arvot yhteisön / yhteiskunnan ytimessä

Tee lista sinulle tärkeimmistä arvoista tai asioista 1-10 ja laita ne tärkeysjärjestykseen, jos mahdollista. Tee sen jälkeen lista itsellesi vastakkaisista arvoista. Keskustelkaa listoista parin kanssa ja perustelkaa omat kantanne tehdylle järjestykselle. Kirjoita tämän jälkeen kaksi lyhyttä puheutta omista ja vastakkaisista arvoista käsin. Lukekaa tai kökkönäytelkää hahmoissa puheet parille ääneen ja keskustelkaa pareittain siitä, minkälaista yhteiskuntaa tai yhteisöä puhujat voisivat edustaa tai johtaa. Minkälaista niissä olisi elää, mitkä asiat siellä korostuivat, mikä olisi kiellettyä ja mikä sallittua, miten yhteisön arvomaailma näkyisi yhteisössä ja minkälaisin keinoin sitä valvottaisiin tai noudatettaisiin. Luokaa sen jälkeen uusi yhteiskunta, jossa joku esille tulleita neljästä arvolistauksesta / puheesta toimii pohjana

arvopohjana. Piirtäkää maailma suurelle paperille. Tehkää sinne jonkinlainen vallitseva järjestys, olosuhteet ja lait. Perustelkaa valintanne ja muistakaa että ne ovat vain yksi mahdollisuus monista. Kaikki se mille eri yhteisöjen säännöt ja maailma perustuu pohjaa johonkin arvoperustan. Esitelkää työt koko luokalle ja puhukaa niistä.

Tehtävään liittyvät kirjavinkkaukset: Aldous Huxleyn dystopinen Uusi uljas maailma (1932) ja utooppinen Saari (1962).

3.7 Kaksinaismoralistisia tunnistuksia manifestoituja korjausliikkeitä

Moraali on käsityksiä ja käyttäytymissääntöjä siitä, mikä on hyvää ja mikä on paha, tai mikä on oikein tai väärin. Monesti on kuitenkin havaittavissa tilanteita, että moraalisaännöt eivät ole kaikille samat, vaan ne poikkeavat toisistaan esimerkiksi tilanne-, toimija- tai ihmisryhmäkohtaisesti. Kaksinaismoralismia on kaikkialla. Kaikki meistä sortuvat siihen tavalla tai toisella, jo lähtökohtiemme kautta. Joskus se on piilotetumpaa, joskus räikeämpää. Tehtävänne on pohtia tilanteita, missä olette havainneet, kohdanneet tai tiedostaneet kaksinaismoralismia, (double standards -tunnistuksia). Havainnot voivat olla pieniä tai suuria, omakohtaisia tai maailmanpolitiikkaan/maailmanilmiöihin liittyviä. Kerätkää joitakin havaintoja ja pohtikaa minkälainen tunne mihinkin havaintoon liittyy sekä sitä, miksi kaksinaismoralismi on niin tuhoavaa? Kirjoittakaa tämän jälkeen historia uusiksi ja sanoittakaa tilanteet siten, kuin niiden olisi pitänyt mennä (moraalisesti kaikille tasa-arvoisina). Esittäkää suoristukset manifestina jostakin, jossa on voimaa, paloa ja rohkeutta. Muutosvoimaa, jolla mädättävät kaksinaismoralistiset ilmiöt maailmassamme saavat kyytiä. Miettikää myös iskulauseita, jotka sopisivat ilmiantamaan väärintekijät, epäoikeudenmukaiset rakenteet tai käytännöt, jotka polkevat rehellisyyttä, suoraselkäisyyttä ja sisältänne kumpuavaa eettistä vaadetta.

3.8 Moraalikasvatus ja dogmit hallinnan välineinä (suljetuissa yhteisöissä)

Se, miten yhteisö pyrkii sosiaalistamaan jäseniään ja opettamaan heille vallitsevaa moraalikoodistoa, näkyy eri yhteisöissä eri arvoihin ja maailmankatsomuksiin perustuvana toimintana. Tästä syntyy yhteisön/yhteiskunnan moraalikasvatuksen pohja. Dogmi on puolestaan opinkappale, oppilause tai uskonkappale, joka on jonkin uskonnon, kirkkokunnan tai uskonnollisen auktoriteetin uskoa tai oppia koskeva väite. Näitä kumpaakin tulisi kuitenkin tarkastella kriittisesti. Minkälaiset dogmit, koodistot, tavat tai käytännöt ohjaavat elämääni ja mihin niillä pyritään? Onko asioiden, käytäntöjen tai mallien oltava juuri näitä? Mitä jos kannustimena on pelko, rangaistus, yhteisön ulkopuolelle ajautuminen, väkivallan uhka, maineen, kunnian, työn tai ihmissuhteen menettäminen, kuinka oikeutamme moraalin toteutumisen epämoraalisin keinoin? Suljettuja yhteisöjä suojaa usein vaikenemisen kulttuuri, joka muuraa salaisuudet sisäänsä.

Tehtävänänne on etsiä pienryhmissä jokin suljettu maailmassa olemassa ollut/oleva yhteisö ja pohtia: 1. lainalaisuuksia, joita siellä vallitsee, 2. sääntöjä ja dogmeja, joita se jäsenilleen asettaa, 3. hierarkiaa, jota siellä on noudatetaan, 4. johtajan identifikaatiota ja tunnusomaisia piirteitä, 5. yhteisön mahdollista kohtaloa, 6. toimintatapoja ja 7. mainittavaa haittaa tai ongelmallisuutta jäsenille, 8. syytä, miksi toiminta on saanut jäsenensä pysymään toiminnassa mukana ja miten heitä on hallittu.

Tehkää seuraavaksi pieni kohtaus, jossa kiteytätte löydöksenne esineteatterin muotoon (nukketeatterin kaukainen serkku) ja esitätte havaintojanne yhteisöstä kohtauksen avulla. vaikka pulpettien päällä ryhmä kerrallaan. Tekniikan on tarkoitus olla kepeä ja leikillinen aiheensa takia. Esitelkää teokset / yhteisöt ja löydökset ryhmä kerrallaan koko luokalle ja etsikää yhtäläisyyksiä muiden teosten kanssa keskustelun avulla.

Tehtävään liittyvä sarjavinkkaus: Handmaid's tale

3.9 Moraaliagentti

Sana ”moraaliagentti” tarkoittaa eräänlaista moraalista toimijaa. Kaikki ihmiset tekevät valintoja ja tekoja, joilla on moraalista merkitystä. Tämä tehtävä asettaa sinut tietoiseksi moraaliseksi toimijaksi. Tehtävä haastaa sinut viikon mittaiseen kokeeseen, jossa pyrkimyksenä on toimia moraalisesti oikein tilanteessa kuin tilanteessa (mitä se sitten onkaan), vaikka kiperiäkin valintatilanteita voi tulla vastaan. Tarkoituksena on pikemminkin asioista tietoiseksi tuleminen kuin oppikirjamainen tarkkuus väärän karttamisessa. Asiat eivät ole aina mustavalkoisia. Pitäkää moraalikirjanpitoa viikon ajan tilanteista, joissa joudutte eettisesti problemaattisiin tilanteisiin ja pysähtykää pohtimaan arvoa valitun toimintanne takana.

Alla muutamia moraalikasvatus avauksia, jotka voivat toimia suuntaa antavina ohjeina:

- muiden kunnioitus ja heidän oikeuksiensa tietäminen
- muiden tunteisiin eläytyminen ja ymmärrys siitä, miltä toisista tuntuu
- ymmärrys siitä, että asioista on tiedettävä tarpeeksi, jotta voi tehdä moraalisia päätöksiä
- riittävät ihmissuhdetaidot moraalisten kysymysten käsittelyyn
- itsenäisten moraalisten periaatteiden muodostus, jonkin itseisarvon pohjalta
- periaatteiden muuttaminen oikeiksi moraaliksi päätöksiksi
- omien arvojen vastainen toiminta
- itselle esitetty kysymys: ”Mitä minun pitää tehdä tehdäkseni oikein?”

Käykää viikon mittainen moraalikirjanpito läpi pareittain, yhdistäkää materiaalit ja tehkää niistä 3 eri tilannetta problematisoivaa TikTok-pätkää. Esittäkää pätkät koko luokalle haluttaessa, ja avatkaa tilanteiden moraalisia valintoja ja arvoja niiden takana.

3.10 Tottelemattomuuskoulu

Nykytaiteilija Jani Leinonen teki Nykytaiteen museo Tottelemattomuuskoulu-näyttelyn vuonna 2016. Teos koostui koulutalosta sekä siihen kuuluvista opetusvideoista ja työpajoista. Se keräsi yhteensä 123 984 kävijää. Leinosen teos muistuttaa, että sääntöjen rikkominen on joskus enemmän kuin suotavaa. Liiallinen normien seuraaminen saattaa

johtaa suuriin ongelmiin. Tottelevaisuus on sitä, että jätämme tekemättä asioita. Emme kyseenalaista typeriä järjestelmiä. Tottelemattomuuskoulun tarkoitus ei ole opettaa vastustamaan kaikkea järjestelmällistä. Kyse on oivalluksista: miten epäreiluihin asioihin tulee puuttua? *Tottelemattomuuskoulun* kantava idea on selvä: Sääntöjä, jotka eivät ole humaaneja, ei pidä totella.

Idea *Tottelemattomuuskouluun* lähti taiteilijan omasta elämästä. Leinonen tajusi olevansa liian tottelevainen. Hän mietti, miten oppisi parhaiten tottelemattomuutta. Sitten hän tajusi, että haluaa kutsua ihailemiaan ihmisiä opettamaan itseään ja muita. Kiasmaan rakennetussa koulurakennuksessa järjestettiin tottelemattomuusluentoja ja -työpajoja. Lehtoreina toimivat muun muassa **Paleface, Riku Rantala** ja **Li Andersson**.

Luokaa uutta pedagogista materiaalia "opettajan" positiosta käsin...

1. Tottelemattomuuskoulu Runarille ja Kyllikille. Missä asioissa he ovat liian kilttejä, tottelevaisia ja alistuvaisia? Minkälaisia asioita heidän tulisi oppia säästyäkseen kohtaloiltaan ja ajaakseen oman viiteryhmänsä asiaa yleisemminkin? Minkälaisia oppiaineita ja työpajoja pitäisitte heille?

2. Tottelemattomuuskoulu itsellenne. Missä asioissa olette itse liian kilttejä ja tottelevaisia? Minkälaista tukiovetusta itse tarvitsisit, jotta voisit toimia notkeammin arvojesi mukaisesti, voida henkisesti paremmin tai saada tarpeeksi rohkeutta toimiaksesi jonkin tärkeä asian puolesta? Mitä kaipaisit ja millä keinoin?

3. Tottelemattomuuskoulu instituutioille. Miten uudistaa luutuneita rakenteita, vanhentuneita käytäntöjä, sotkuista byrokratiaa tai haitallisia toimintamalleja, jotta eri instituutioiden alaisuudessa tapahtuva toiminta edistäisi hyvinvointia pahoinvoinnin, näennäisen tyhjäkäynnin sijaan? Miten vastustaa jotain sellaista, joka on luotu ihmistä varten, mutta kääntynyt ajan saatossa vastaan tai vanhentunut? Minkälaisia mallioppilaita löydätte tästä kategoriasta ja minkälaista tottelemattomuutta ehdotatte tilalle ja miksi? Perustelkaa tässä kohdin yhtä lailla vastauksenne hyvin, johonkin arvoon tai havaintoon kytkettynä.

Valmistakaa pienryhmissä eri aihealueista tottelemattomuusoppitunteja toinen toisillenne luovien metodien ja uusien ajatusten kirvoittamana. Tehkää tottelemattomuuden pedagogiasta arvokasta, mielekästä ja hauskaa!

3.11 Me ja Ne

Karjalaiset evakot ovat olleet sodan jälkeen Suomessa merkittävä pakolaisryhmä. He saivat kokea ennakkoluuloista asennoitumista, muukalaisvihaa ja jopa suoranaista väkivaltaa tuodessaan mukanaan vieraita murteita, tapoja ja tottumuksia. Yleinen tietämättömyys, pelko ja sisäänpäin kääntyminen saavat aikaan vihaa vieraita tulijoita kohtaan. Runar edustaa näytelmässä muukalaista ja joutuu silmätikuksi erilaisuutensa tähden. Miksi tämä ilmiö toistaa itse itseään aina vain? Miksi ulkopuolisen oikeus turvapaikkaan tai elämään uudessa yhteisössä pitää ansaita joka päivä uudelleen, eikä sekään riitä? Miksi erilaisuus poikii kiusaamista, leimaamista, ulos jättämistä ja pahimmillaan raakaa väkivaltaa myös tämän päivän kouluissa? Moraali kääntyy epämoraaliseksi uhkakuvien noustessa ja oikeuttaa lopulta itsensä "uusiin" arvoihin nojaten. Tehtävänne on poistaa rajoja meidän ja niiden väliltä. Kirjoittakaa näytelmän pikakäsikirjoitus perinteistä draamankaarta noudattaen (vrt. tehtävä 1.5 Draaman kaari). Me tai ne voivat olla keitä vaan meitä ja niitä. Näytelmässä tulee olla alku, keskikohta ja loppu sekä ratkaisu ongelmaan me ja ne. Harjoitelkaa näytelmät, esittäkää ne ja purkakaakaan esiin nousseita Me–Ne-ilmioitä. Draamallista riemua ja yhtenäisempää tulevaisuutta toivotellen tähän old school -tehtävään!

3.12 Tunnustuksia itsekkyydestä

Katsokaa Lars von Trierin elokuva **Dogville** (2003) ja lukekaa alla olevan linkin kautta löytyvä Policyssa julkaistu Aaro Tainan artikkeli **Paljaat rakenteet** (2020)
<https://policylehti.com/2020/11/08/paljaat-rakenteet/>

Pohtikaa hetki mitä elokuva teissä herättää ja miettikää sen sisältää tiedostamatonta ja tiedostettua itsekkyyttä. Miettikää itsekkyyden olemassaoloa ja eri ilmenemismuotoja:

- a, Omassa elämässänne
- b, Suomessa
- c, Globaalissa mittakaavassa

Minkälaisia itsekkyyden ilmentymiä löysitte? Pohtikaa voiko itsekkyyteen vaikuttaa, ja jos voi niin kuinka paljon, mihin erityisesti ja missä mittakaavassa? Pohtikaa myös sitä milloin ja miten usein itsekkyyys verhotaan joksikin muuksi? Tehtävällä pyritään tekemään näkyväksi usein näkymättömissä olevaa itsekkyyttä, jotta sitä voitaisiin näin tutkia ja hallita paremmin. Tarkoituksena ei ole syyllistää tai tuomita ketään vaan tunnistaa ja sanoittaa itsekkyyden eri muotoja. Näin opimme ymmärtämään itsekkyyttä ilmiönä, jotta se ei karkaisi käsistä laajemmaksi ongelmaksi (kuten ilmastonmuutoksen osalta ikuisen kasvun ja kulutuksen kanssa on käynyt yms. esimerkit.)

Jakautukaa pareihin ja tehkää parityönä podcast-jakso: 1. **Tunnustuksia itsekkyydestä** tai vaihtoehtoisesti **2. Itsekkäitä tunnustuksia**. Keskustelkaa aiheesta yleisesti ja tuokaa esiin esimerkkejä yleisistä ja yksityisistä itsekkyyden ilmentymistä. Tulkaa johonkin lopputulemaan / ajatelman itsekkyydestä ja kirkastakaa pääpointit esiin. Antaako lopuksi jokin neuvo kuuntelijoille ns. asiantuntijoina. Ja nauttikaa ajattelusta ja oman äänenne esiin tulosta.

4. SUKUPUOLIROOLIEN AHTAUS

4.1 Roolit ja sukupuoliroolit

Runar ja Kyllikki on kirjoitettu 1974 ja sen roolihahmoissa on pitäyditty hyvin binäärisissä rooleissa, on selkeitä miesrooleja ja naisrooleja. KOM-teatterin versiossa roolit oli käännetty niin, että naisoletetut esittävät miesrooleja ja miesoletetut naisrooleja.

Millaisia ajatuksia tämä herätti? Miksi mielestänne ohjaaja Lauri Maijala olisi saattanut päätyä tähän ratkaisuun?

Harjoitusvaiheessa naisnäyttelijät olivat innoissaan siitä, että heidän roolihahmonsansa olivat hyvin aktiivisia ja miesnäyttelijät puolestaan ihmettelivät kuinka ”ohuita” heidän hahmonsansa olivat.

Mistä tämä mielestänne kertoo?

Miten näytelmän sisältö tai sanoma muuttuisi, jos roolihahmoja olisi esittänyt saman sukupuolen edustajat, mutta hahmot olisi käännetty niin että ”Ruusussa ja Kullervossa”, raiskauksesta ja murhasta epäilty Ruusu oli päätenyt itsemurhaan ja nuori ja vilpitön Kullervo olisi päätenyt suohautaan heti näytelmän alkumetreillä? Tai jos binäärisestä sukupuolijaosta olisi luovuttu täysin?

Kirjavinkkaukset: Nelli Ruotsalainen: Täällä en pyydä enää anteeksi (2019) ja Sally Rooney: Normal People (2018) ja Susi Nousiainen: Kuinka kohdata Moninaisuus (2020)

Tommi Kinnusen kolumni: Hyväksymmekö luokan joka lapsen? <https://yle.fi/uutiset/3-10344899>

4.2 Entä jos?

Miettikää muita näytelmiä, elokuvia ja sarjoja siten, että vaihdatte roolituksia joko päinvastaisiksi tai muuten toisenlaisiksi ja kootkaa Entä jos -lista tyyliin: Entä jos olisikin lentelevä lastenhoitaja Matti Poppanen? Entä jos poliisisarjan sankaripoliisi olisikin transnainen? Lukekaa listat toisille ryhmille. Voitte myös suunnitella stillkuvat tehostamaan kutakin kysymystä.

Teemaan liittyen HS-artikkeli Mitä jos Tähtien sodassa kiemurtelisi Leian sijaan Luke Skywalker kultaisessa kalukukkarossa? Anu Silfverberg raivostui, kun hän alkoi miettiä elokuvien ihmiskuvaa

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007224643.html>

4.3 Normikriitikot

Mitä normit ovat? Normit ovat oletuksia siitä, minkälaisia ihmiset ovat ja minkälaisia heidän tulisi olla. Oletukset liittyvät esimerkiksi ihmisen sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, alkuperään, uskontoon tai toimintakykyyn. Kiusaamisen ja syrjinnän taustalla ovat usein ulkopuolistavat normit. Normien vahvistaminen tuottaa uutta syrjintää ja näkymättömyyttä. Esimerkiksi koulussa käytettävien haukkumasanojen kautta voi päästä jyvälle siitä, mitkä arvottavat normit koulussa vallitsevat. Huorittelu kertoo sukupuolinormista, joka rajaa oppilaiden mahdollisuuksia ilmaista sukupuoltaan. Haukkuminen vammaista halventavilla haukkumasanoilla taas kertoo ilmapiiristä, jossa vammattomuutta arvostetaan yli vammaisuuden, tällöin kyse on vammattomuuden normista. Kun vaaleita sukkahousuja myydään nimellä ihonväriset, kyse on ihonvärinormista.

Normit ovat hankalia siinä mielessä, että ne ovat usein kovin sisäistettyjä ja niitä pidetään itsestäänselvinä. Ne tulevat esiin sivulauseissa, sananvalinnoissa, katseissa jne. Niihin puuttuminen voi olla vaikeaa. Normit säätelevät sitä kuka tulee nähdyksi, kuka pääsee ääneen, kuka mahtuu mukaan ja kuka jää/jätetään ulkopuolelle tai marginaaliin.

Normikriittisyys on asenne ja ase syrjintää vastaan. On tärkeää purkaa ennakkoluuloja, joita eri ryhmiin liitetään. Normikriittisyys tarkoittaa yhteiskunnassa vallalla olevien normien kriittistä tarkastelua, syrjivien rakenteiden tunnistamista ja pyrkimystä niiden muuttamiseen.

Pohtikaa pienissä ryhmissä mitä normeja koulumaailmassa ja nyky-Suomessa vallitsee ja millä tavalla ne ilmenevät. (Tarvittaessa ensin voi puhua vähän tarkemmin normeista, alla aukikirjoitettuna muutamia.)

Tarkastelkaa oman oppilaitoksenne käytäntöjä ja ilmapiiriä. Millaisia normeja löydätte? Miksi koulujen oppikirjojen kuvissa tai tehtävä esimerkeissä on vain valkoihoisia, vammattomia heteropariskuntia? Entä miksi tiettyihin ammatteihin hakeutuu pelkästään tyttöjä ja toisiin pelkästään poikia? Miten yhteiskunnan normit näkyvät arjessa? Onko niin, että kaikki oppilaat eivät mahdu niiden rajaamiin muotteihin? Voiko koulussa olla avoimesti omana itsenään joutumatta kiusatuksi tai syrjityksi?

Seuraavassa muutamia normeja aukikirjoitettuna. Ne ovat peräisin Setan Normipyöritysmateriaaleista, joita voi tilata ilmaiseksi tai tulostaa itse. Löytyy täältä:

https://www.dropbox.com/s/49lsvamvg2tu9b3/Normipyoritys_lauta_painoon_3mmbled.pdf?dl=0

<https://seta.fi/tue/normipyoritys-oheismateriaali/>

Sukupuolinormi

Sukupuolinormatiivisessa ajattelussa oletetaan, että eri sukupuolilla on tiettyjä sukupuolelleen tyypillisiä ominaisuuksia. Sukupulinormit määrittävät esimerkiksi sitä, miten naisten, miesten tai muunsukupuolisten tulisi, ajatella, käyttäytyä tai pukeutua. Sukupuolinormit ohjaavat myös käsityksiämme siitä, missä eri sukupuolia olevat ihmiset ovat hyvä tai mitä he haluavat/voivat tehdä elämässään. Sukupuolinormi voi esimerkiksi estää ihmisiä hakeutumasta tietyille ammattialoille tai aloittamasta haluamaansa harrastusta.

Heteronormi

Heteronormi lähtee oletuksesta, että heteroseksuaalisuus on luonnollinen ja toivottu seksuaalinen suuntautuminen ja kaikki muut suuntautumiset nähdään poikkeavina ja vähemmän toivottuina. Normi on yhteydessä hetero-oletukseen: jokaisen ihmisen ajatellaan olevan hetero, ellei toisin erikseen mainita. Hetero-oletus johtaa siihen, että ihmisten oletetaan ihastuvan binäärinormin mukaisesti: miesten naisiin ja naisten miehiin.

Suhdenormi

Suhdenormit vaikuttavat ajatuksiimme siitä, millaisia läheisiä ihmissuhteita ihmiset voivat muodostaa keskenään. Normien mukaan kaikki tavoittelevat parisuhdetta yhteen henkilöön kerrallaan. Suhdenormit määrittelevät esimerkiksi myös, että parisuhteeseen kuuluisi aina seksi, jota tulisi olla vain oman kumppanin kanssa. Normit jättävät näkymättömiin mm. moninaisuuden. Suhdenormi voi johtaa moninaisten suhdemuotojen salaamiseen ja ihmissuhteista syntyvän hyvinvoinnin eväämiseen itseltään.

Perhenormi

Perheitä koskevat normit määrittelevät sitä, millainen on perhe ja keitä siihen voi kuulua. Perhenormin mukaan kaikissa perheissä on isä, äiti ja näiden yhteisiä biologisia lapsia. Perheenjäsenillä tulisi olla normin mukaiset roolit, kuten äidillä hoivaajan rooli. Koko perheen tulisi myös asua saman katon alla. Perhenormi jättää näkymättömiin ja leimaa poikkeaviksi monia perheitä, kuten sateenkaariperheet, yhden tai yli kahden vanhemman perheet, lapsettomat perheet, uus-, adoptio- ja sijaisperheet.

Binäärinormi

Binäärinormi on ajatusmalli, jossa sukupuoli on vain kaksi, nainen ja mies. Normin mukaan sukupuoli muodostuu kahdesta yksiselitteisestä ja toisensa poissulkevasta lokerosta. Normin mukaan mies- ja naissukupuolten välillä tai ulkopuolella ei ole mitään muita sukupuoliä. Binäärinormi nojaa harhakuvaan, että sukupuoli perustuisi vain biologisiin ominaisuuksiin.

Sukupuolia on naisen ja miehen lisäksi muitakin. Ihminen voi olla molempia yhtä aikaa, jotain siltä väliltä tai jotain ihan muuta. Joillakin taas ei ole sukupuolta lainkaan.

Muita yleisiä normeja ovat mm. vammattomuuden normi, toimintakykynormi sekä ihonvärinormi.

4.4 Etuoikeuskävely

Tämä etuoikeuskävely on Älä olet! -oppaasta

Älä olet - Normit nurin! oli yhteishanke, jossa mukana oli Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto – SAKKI ry, Seta ry, Suomen Lukiolaisten Liitto SLL ry, Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS rf sen puitteissa on julkaistu normeihin porautuva ja niiden murtamiseen tähtäävä Älä olet! -opas.

Älä olet! -opas löytyy täältä.

https://www.dropbox.com/s/bfgw8cddd30vtkp/NORMIT_NURIN.pdf?dl=0

Etuoikeuskävelyn on tarkoitus havainnollistaa, miten normit ja etuoikeudet liittyvät toisiinsa. Alussa jaa osallistujille paperilla roolit, jossa on määritelty sukupuoleen, seksuaaliseen suuntautumiseen, uskontoon, ihonväriin, äidinkieleen jne. liittyviä määreitä. Asettautukaa tyhjän tilan toiselle laidalle ja ohjeista ottamaan askel eteenpäin aina kun uskoisin oman henkilösi vastaavan väitteeseen kyllä. Ohjeista osallistujia tekemään ratkaisunsa siltä pohjalta, mitä arvelisi kyseisen henkilön tekevän.

- 1 Pyhäpäiväsi on aina merkattu punaisella värillä kalenteriin.
- 2 Kukaan ei ole kysynyt sinulta, oletko tyttö vai poika.
- 3 Loppukuusta sinulla on vielä rahaa.
- 4 Kukaan ei ole selittänyt kiukkuisuuttasi kuukautisilla.
- 5 Mahdollisuutesi saada töitä eivät ole huonommat nimesi takia.
- 6 Äidinkieltäsi, uskontoasi ja kulttuuriasi arvostetaan yhteiskunnassasi.
- 7 Voit matkustaa minne haluat ilman, että sinun pitää selvittää onko bussi, juna tai lentokone esteetön.

- 8 Et pelkää sitä, että poliisi pysäyttäisi sinut.
- 9 Voit ostaa laastaria, joka on samanväristä kuin ihosi.
- 10 Kukaan ei ole kommentoinut seksuaalista suuntautumistasi tai sukupuoltasi halventavasti.
- 11 Voit mennä uimahalleihin ilman, että sinun pitäisi miettiä menetkö naisten vai miesten pukuhuoneeseen.
- 12 Ihmiset eivät juuri koskaan vilkuile sinua epäluuloisesti kadulla.
- 13 Kukaan ei ole kysynyt sinulta, mistä sinä oikeasti olet kotoisin.
- 14 Tulit tähän rakennukseen ilman, että sinun piti miettiä rappusia tai kynnyksiä.
- 15 Sinulla ei ole ollut taloudellisia vaikeuksia.
- 16 Sinulla on EU-passi.
- 17 Et ole koskaan hävennyt kotiasi tai vaatteitasi.
- 18 Kukaan poliitikko tai keskustelija ei kyseenalaistaisi mahdollisuuttasi olla vanhempi.
- 19 Sinusta tuntuu, että ihmiset kuuntelevat sinua ja ottavat mielipiteesi vakavasti.
- 20 Kotisi lähellä on nuorisotalo, jossa työntekijät puhuvat äidinkieltäsi.
- 21 Voit asioida viranomaisten luona ilman tulkkia.
- 22 Voit kävellä kadulla käsi kädessä rakkaasi kanssa ilman, että kukaan ihmettelee.
- 23 Joka päivä voit lukea sanomalehdistä menestyneistä ihmisistä, joilla on sama ihonväri kuin sinulla.
- 24 Jos vierailisit eduskunnassa, ihmiset voisivat helposti uskoa, että olet kansanedustaja.
- 25 Sinun ei tarvitse etsiä tarjouskassa olevia ruokia kaupasta.
- 26 Vanhempasi ja opettajasi saavat sinut tuntemaan, että sinusta voi tulla mitä tahansa.
- 27 Sinua ei pelota iltaisin, kun olet kaupungilla.
- 28 Asut asuinalueella, jossa on pieni työttömyysprosentti.
- 29 Sinun on helppo löytää yhteiskunnallista tietoa äidinkielelläsi.
- 30 Kukaan ei ole tytötellyt sinua.
- 31 Sinun ei tarvitse jännittää, jos kuljet ison miesjoukon ohitse yöllä.
- 32 Sinun ei tarvitse huolehtia, että sukupuolen takia palkkasi olisi pienempi kuin työkavereittesi.
- 33 Sinun ei ole koskaan tarvinnut kertoa sukulaisillesi seksuaalisesta suuntautumisestasi.

Pura kävely osallistujien kesken siten, että osallistajat ovat vielä kävelyn lopputuloksen asemissaan. Aloita ensin ääripäistä eli haastattele ensin pari pisimmälle ehtinyttä ja pari viimeiseksi jäänyttä. Pyydä osallistujia kertomaan, mitkä heidän identiteettinsä oli ja kysy: Minkälaisia esteitä tuli? Toistuiko joku asia, minkä vuoksi ei päässyt eteenpäin? Miltä tilanne tuntui? Koko ryhmän kanssa voitte keskustella, olivatko jotkut väitteistä olennaisempia etenemisen kannalta kuin toiset? Mitkä?

Monipuolista materiaalia (julkaisuja, videoita, toimintaohjeita) sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta löytyy täältä:

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetusala/>

Ydinajatus niissä on se, että ihmiset ovat yhdenvertaisia riippumatta sukupuolesta, sukupuolen ilmaisusta, kehollisista piirteistä ja seksuaalisesta suuntautumisesta. Tärkeintä on se, että jokaisella on oikeus määrittellä – tai olla määrittelemättä - itse itsensä perheensä ja ihmissuhteensa. Sekä se, että kenenkään ei pitäisi olettaa muista mitään!

5. (SEKSUAALISEEN) HÄPEÄÄN KASVATETUT

5.1 Suomi-neidon murha silloin ja nyt

Jussi Kylätaskun Runar ja Kyllikki -näytelmä pohjaa tosielämän tapahtumiin Pohjanmaalla 1953. Nuori nainen katoaa metsään. Kyläläiset lähtevät soihtujen valossa etsimään kadonnutta naista, mutta turhaan. Myöhemmin löytyy pyörä. Sitten kenkä. Viimein Kyllikin suohauta. Kyseessä on klassisen suuren tarinan ainekset, 17-vuotiaan moitteettoman Kyllikki Saaren koko Suomea koskettanut tragedia, josta on riittänyt aineksia useaan eri teokseen. Kuunneltuanne Kalle Haatasen podcast-jakson Kyllikki Saaren murhasta ymmärrätte paremmin, miksi tapaus kosketti koko Suomea niin kovasti, ja miksi siitä tuli suomalaisen rikoshistorian kuuluisimpia tapauksia. Pohtikaa vastaava tapahtuma, joka voisi sykehdyttää tänä päivänä kollektiivisesti koko Suomea. Mikä vastaava murhenäytelmä voisi koskettaa suomalaisia nyt ja miksi? Minkälaiset tunnusomaiset piirteet se tarvitsee? Miettikää myös minkälaisia tunteita, ristiriitoja, hahmoja, viitekehyksiä ko. tragediaan kytkeytyy? Olisiko jotain voitu tehdä toisin ennaltaehkäisevästi? Miten tästä tragediasta voi selvitä? Mitä siitä voi oppia? Ja minkälaista maailmankuvaa/ihmiskäsitystä se edustaa?

Tehkää löydöksistänne pienryhmissä tai pareittain 10 valokuvan valokuvansarjateos valitsemastanne aihelehtöisestä näkökulmasta käsin ja kertokaa tragedia kuvien kautta viitteellisesti, juonellisesti, epäsuorasti tai kollaasinomaisen assosiaation kautta. Pyrkikää tuomaan kuviin tunnetta, tietoa ja syy- ja seuraussuhteita. Nimetkää teokset ja pitäkää luokassa valokuvanäyttely *Tuhansien murheellisten laulujen maasta*. Purkakaa työt keskustelemalla. Keskustelu on aina hyvä juttu. Se monipuolistaa kaikkea.

Kuunnelkaa tämä: Kalle Haatanen / Kyllikki Saaren murha suomalaisessa kollektiivisessa muistissa. <https://areena.yle.fi/audio/1-1853467>

5.2 Häpeämonologeja

“Häpeä on sosiaalinen tunne ja se syntyy vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Häpeä voi syntyä negatiivisesta palautteesta, kontaktittomuudesta tai viime kädessä hyläytyksi tulemisen kokemuksesta, silloin kun vahvistus omalle olemiselle / toiminnalle jää saamatta. Häpeää on monenlaista sekä ohikiitävää että syvään juurtunutta, niin tervettä kuin haitallistakin. Terve häpeän tunne auttaa ottamaan toiset huomioon ja suhteuttamaan omaa käyttäytymistä ympäristöön sopivaksi. Ymmärrys vastuullisesta toiminnasta syntyy. (Älä roskaa se on väärin → ympäristökriisi pahenee.) Häpeän tunne voi olla myös ylikorostunut ja haitata elämää monin eri tavoin, varsinkin jos häpeää on käytetty kasvatuksen, hallinnan tai suoranaisten alistamisen keinona tai silloin kun se linkittyy seksuaalisuuteen. Pahimmillaan häpeämään oppineen minäkuva on vääristynyt, ihminen kokee itsensä arvottomaksi tai kohtaa mielenterveydellisiä ongelmia.”

Tehtävänä on muistella joku hetki, jolloin olette tunteneet häpeää. Pientenkin juttujen vaikutus voi jäädä soimaan sisälle pitkään. Miettikää missä päin kehoa häpeä tuntui silloin erityisesti? Missä se tuntuu nyt, kun palaatte tilanteeseen uudelleen ajatuksissanne? Miten

selviydytte tunteesta ja miten kokemus vaikutti elämäänne? Kirjoittakaa tämän jälkeen lyhyt monologi, jossa fiktiivinen henkilö kokee tullessa häväistyksi, kokien asiasta suurta häpeää. Yrittäkää kuvailla hänen tunnetilojaan mahdollisimman seikkaperäisesti. Liioitelkaa tilannetta ja kontrasteja, mutta pitäkää tunteesta kiinni. Miettikää myös voisiko kokemus synnyttää ajatuksia kostosta ja jos, niin miksi ja minkälaisia? Voisiko epäreilouden kokemuksen käsittelyyn olla myös muita vaihtoehtoja? Pohtikaa monologille sopiva loppu, joko niin, että henkilö vapautuu häpeästä tai niin, että jää sen vangiksi. Menkää sen jälkeen viiden-kuuden hengen ryhmiin ja kootkaa teksteistä monologiesitys, jossa kaikkien henkilöiden tarinat liittyvät jotenkin toisiinsa. Luokaa joku löyhä kausaliteettikytkös, rakenne tai juoni tekstien välille ja pohtikaa jutulle nimi. Esittäkää teokset muulle luokalle. Ja keskustelkaa toki!

Tehtävään liittyvät kirjavinkkaukset: Satu Lidman, Häpeä – Nöyryyttämisen ja häpeämisen jäljillä (2011), Anne-Mari Jääskinen & Sanna Pelliccioni: Mitä sä rageet – Lapsen ja nuoren tunnetaitojen tukeminen (2017), Katja Myllyviita, Häpeän hoito (2020)

5.3 Häpeä! Olet seksuaalinen olento!

Lukekaa alla oleva Väestöliiton sivuilta löytyvä teksti. Lisäohjeita tekstin jälkeen...

Monia meistä on kasvatettu häpeämään

“Seksuaalikasvatus, joka pohjautuu häpeällä kasvattamiseen, on huonoa kasvatusta. Se ylläpitää tabua ja kieltoa puhua ihmisyyteen kuuluvasta asiasta. Seksuaalisuudesta ja seksistä voi ja pitääkin puhua. Toisaalta on myös olemassa hyvää häpeää, joka auttaa meitä kontrolloimaan sitä, mitä ja missä esimerkiksi puhumme seksistä. Huonoa ”seksikielikäytöstä” kuten loukkauksia, syyttelyä ja halventavaa puhetapaa ei pidä hyväksyä.

Ihmisen kehityksessä kasvuajan kokemukset muovaavat sisäistä seksuaalisuutta, jota aikuisena toteutamme omassa elämässämme ja parisuhteessamme. Häpeä aiheuttaa kontrollia ja kontrolli seksin aikana estää usein esimerkiksi vapaan nautinnon. Halusta, kiihottumisesta ja nautinnosta voi syntyä häpeän tunne. Omaa itseään tai jotakin ominaisuuttaan voi hävetä. Tämä aiheuttaa ansaitsematonta kärsimystä, yksinjäämistä ja epätoivoa häpeästä johtuen.

Häpeä on myös ovela piiloutuja ja voimallinen tuhoaja. Se voi olla läheisriippuvuuden tai mustasukkaisuuden takana. Häpeä saapuu paikalle sammuttaen ilon, onnellisuuden ja nautinnon kokemuksen.

Häpeän tunne liittyy usein arvottomuuden kokemukseen sekä hylätyksi tulemisen tunteeseen, ikään kuin jäämme häpeämme kanssa yksin. Häpeän piilottaminen ei poista sitä, vaan salailu pikemminkin vahvistaa häpeän tunnetta. Häpeäsalailu peittää aidon seksuaalisen läheisyyden. Toiminta voi tuntua aluksi toimivalta, mutta seurauksena on seksin suorittamista. Pahimmillaan tilanne johtaa masennukseen.

Avoimuus ja turvallisuuden tunne ovat parasta vastalääkettä häpeälle. Lapset ja nuoret, joille seksuaalisuudesta ja seksistä on puhuttu, saavat mallin puhua näistä asioista myös aikuisissa suhteissa ilman häpeän tunnetta. Toisaalta aikuisena voi myös oppia puhumaan tunteistaan, haluistaan ja toiveistaan ilman häpeän tunnetta.”

3.7.2013 Väestöliiton sivut: <https://vaestoliitonblogi.com/2013/07/31/monia-meista-on-kasvatettu-hapeamaan/>

Jakautukaa pienryhmiin. Pohtikaa ryhmissä mitä seksuaaliseen häpeä saa aikaan? Miten omaa seksuaalisuuttaan opitaan häpeämään? Mitä seksuaalisuuden tukahduttaminen voi pahimmillaan aiheuttaa? Minkälainen hallinnan keino häpeä on? Miksi seksuaalisuutta tulisi ylipäätään hävetä? Kenen asiaa häpeä ajaa? Miettikää myös miten seksuaalinen häpeä kytkeytyy mainosteollisuuteen, markkinointiin ja ylipäätään populaarikulttuuriin?

Mietittyänne vastauksia edellisiin kysymyksiin tehtävänänne on luoda pienryhmissä eheyttävät huuto-kuoroteokset, jossa häpeä nitistetään ja seksuaalisuutta juhlietaan luonnollisena, iloisena ja mahdollottoman mukavana asiana! Voitte käyttää mitä tahansa tekstilajia ja estetiikka lyriikoissa. Tärkeintä on että teos uskalletaan HUUUUUUUUUUUTAAAA!!! yhdessä kuorona ulos, jotta häpeä saadaan kutistettua pieneen koloon. Jos huutaminen tuntuu vaikealta, voitte käyttää myös muita luovia ilmaisumuotoja, kuten kuvakollaasia, voimaannuttavaa novellia, nykytanssia tai sarjakuvaa.

5.4 Oo hiljaa

Kuuntele Terrin *Oo hiljaa*-kappale (2017) linkki alla, ja analysoi tekstiä sekä laulun sisällön että valitun tyylin kautta. Mihin laulu ottaa kantaa ja mikä linkitys sillä on viime vuosien tapahtumiin? Tee sen jälkeen oman biisin sanat valitsemasi musagenressä. Voit ottaa jonkun tutun biisin rytmin ja sävelkulun pohjaksi sanoituksille. Ota lähtökohdaksi kuitenkin Runarin ja Kyllikin tarina. Voit luoda puitteet, ajankohdan, ja tilanteen uudelleen mielesi mukaan, kunhan asetelma on kutakuinkin samankaltainen. Mieti vielä tarkkaan mikä on laulun kärki ja sanoma. Lukekaa sanoituksia toisillenne ja harjoitelkaa biisit esityskuntoon, jos rohkeutta riittää.

<https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=you+tube+oo+hiljaa>

Oo hiljaa

Hei sul on tosi kivat kannut
Mistä ne oot hommannut?
Älä muija esitä mykkää
Kuitenkin sä vähäsen tykkäät
Sori me ei palkata naisii
Te ootte nii ongelmaisii
Äitiyslomia ja PMS:ää
Viiraa jokaikisen päässä
Hei tyttönen hymyilisit vähä
Ei kukaan hapanta naamaasi haluu nähä
Ai mikä hymy tollasta ku vois vähä
Numeros laita beibi kuittiin tähä
5 kautta 5 sun pylly, saaks koskee?
Tarjoon skumpat, jos otat multa poskee
Kyllä tommosta kerran polkee
Jos nyt joskus ei oo kalaonnee
Älä jaksa pingottaa
Kai ymmärrät tää on läppää vaan
Sun tottua kannattaa

Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahaa
Taas jotai feministipaskaa
Kuka tätä kuunnella jaksaa?
Julkisesti tissejä esitellää
Ja hiillytään ku sitä saa mitä kerjää
Mitennii otin muka kii susta
Todellakaan en tunnusta
Piti tästäki metakka nostaa
Painu helvettii huora oot roskaa
Älä jaks pingottaa
Kai ymmärrät tää on läppää vaan
Sun tottua kannattaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahaaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahhaa
Lehmä oo hiljaa
Ämmä oo hiljaa
Lortto oo hiljaa
Akka oo hiljaa
Eukko oo hiljaa
Läski oo hiljaa
Lauta oo hiljaa
Älä jaks pingottaa
Kai ymmärrät tää on läppää vaan
Sun tottua kannattaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahaaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahhaa
Älä jaks pingottaa
Kai ymmärrät tää on läppää vaan
Sun tottua kannattaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahaaa
Kaikkia muitakin naurattaa
Hahhahhaa

5.5 Hävettävin ammatti ikinä!

Katsokaa Perjantai-dokkari: *Seksityöntekijä* ja keskustelkaa alla kysymyksistä pareittain

1. Minkälaisia ajatuksia seksin myyminen herättää?
2. Miten yhteiskunnassamme suhtaudutaan seksityöhön yleisesti?
3. Kuinka seksityö poikkeaa muista töistä?
4. Mitä riskejä seksityöhön liittyy?
5. Minkälainen asema seksityöntekijöillä lain edessä on?
6. Liittyykö seksityöhön kaksinaismoralismia, jos niin mitä?
7. Ketkä ostavat seksiä?
8. Miksi jostakusta tulee seksityöntekijä?
9. Miten vallan tulisi jakautua seksin / seksityön aikana asiakkaan ja myyjän välillä?
10. Miksi seksityöhön liittyy häpeän, salailun ja huonon ihmisen stigma?

Perjantai-dokkari: Seksityöntekijä 18.1.2021

<https://areena.yle.fi/1-50653042>

Yle-uutisten artikkeli dokkarista

<https://yle.fi/uutiset/3-11738880>

Vastattuanne kysymyksiin ottakaa iso paperi ja erilaisia kyniä, maaleja, vesivärejä jne.. ja maalatkaa musiikin (*Musiikkina: Ludovico Einaudi: Una mattina*) soidessa yhteinen kuva kaikista niistä asioista, tunteista ja mielikuvista, mitä dokumentti ja keskustelunne teissä herätti. Käyttäkää maalaamiseen / piirtämiseen runsaasti aikaa. Nimetkää teos ja esitelkää se muilla. Miettikää lopuksi miksi tämä tehtävä oli laitettu tämän osion joukkoon?

Tehtävään liittyvä kirjavinkkaus: Laura Gustafsson: Huorasatu (2011)

5.6 Kehusiedätys-harjoitus

Ottakaa parit. Kehukaa toisianne ja tuokaa esiin positiivisia huomioita toisistanne 1 min. ajan per kehuja. Yhteensä siis 2 min. kehusiedätystä. Keksikää niin monta kehua kun ehditte. Miettikää tehtävän jälkeen miltä se tuntui, ja kumpi rooli oli haastavampi. Hyvää puhumisen tekee hyvää itselle, toiselle ja lopulta koko yhteisölle, yhteiskunnalle ja sen kulttuurille, ja pienilläkin asioilla voi olla yllättävän suuret vaikutukset. Joten unohdetaan suomalaisten perisynti, kateus, paha selän takana puhumisen ja mustamaalaaminen, ja muutetaan kulttuuriympäristön suuntaa. Onnea ja iloa muutokseen!

5.7 #METOO

Me Too -kampanja on lokakuussa 2017 maailmanlaajuisesti someilmiöksi levinnyt liike. Kampanja muotoutui aihetunnisteeksi # (hashtag) yhdysvaltalaisen näyttelijän Alyssa Milanon 15. lokakuuta 2017 julkaiseman twiitin myötä, jossa hän kehotti seuraajiaan jakamaan kokemuksiaan seksuaalisesta häirinnästä tunnisteella #metoo.

Jakautukaa pienryhmiin ja tutkikaa, mistä #metoo-liikkeessä on kyse, mikä liikettä motivoi, mitä siinä vastustetaan ja mitä sillä pyritään saavuttamaan? Miettikää myös, mitä vastaan itse protestoisitte, miksi ja miten protestin toteuttaisitte? Valmistakaa protestistanne propagandavideo tai propagandistinen ulostulo / teko (harjoite), jossa pyritte valitseminne keinoin saamaan asianne ilmaistua selkeästi. Järjestäkää protestit ja keskustelkaa niistä.

Pohtikaa myös, mille arvoille protestinne pohjaa ja minkälaisia muutoksia ne vaativat. Tehtävässä on merkittävää pohtia kansalaisaktivismia / kansasta lähteviä liikkeitä vaikuttamisen keinoina. Mikä saa kansan rivit jonkin asian puolelle ja kadut täyttymään ihmisistä. Ylhäällä on myös kaksi #metoo-julistetta. Mitä viittauksia julisteet sisältävät, ja minkälaisia ovat omien liikkeidenne julisteet? Piirtäkää ne.

5.8 Seksuaalisen itsetunnon rakennuspalikat

Tehtävänä on miettiä mikä vaikuttaa seksuaalisen itsetunnon kehittymiseen. Tehkää tehtävä 4-5-hengen pienryhmissä. Pohtikaa ääneen, mitkä kokemukset voivat vahvistaa seksuaalista itsetuntoa, mitkä puolestaan heikentää sitä? Tehkää esille nousseiden asioiden pohjalta syy-seuraussuhde-kuvasarjoja patsastekniikalla: 1. kuva: syy (aihe/tilanne/ tapahtuma) ja 2. kuva: seuraus (vaikutukset/jälki). Tehkää kuvia sekä seksuaalista itsetuntoa vahvistavista että heikentävistä tekijöistä. Voitte pohtia kuvia ainakin seuraavista näkökulmista käsin: *seksuaalinen tasa-arvo, itsemääräämisoikeus, yhdenvertaisuus, riippumattomuus, vapaus, loukkaamattomuus, kiusaaminen ja väkivalta, yhtäläiset mahdollisuudet, uskonto, kehopositiivisuus, vuorovaikutustaidot, sukupuoliikiintiöt, stereotypiat, translaki, sukupuoli-identiteetti, ensimmäinen kerta, seksuaalinen älykkyys, kostoporno, luottamus, itsetuntemus ja minäkuva, perheen malli ja omat rajat*. Ryhmä kerrallaan näyttää kuvasarjan ja muu luokka pyrkii arvaamaan, mistä on kyse. Opettaja voi toimia fasilitaattorina ja kysyä esimerkiksi, että mitä näkyy? Mistä tämä ilme, asento voisi kertoa, mikä tilanne tai tapahtuma voisi olla jne.

Voitte kuunnella myös alla olevista linkkivinkeistä aiheeseen liittyviä podcast lähetyksiä:

<https://soundcloud.com/user-322074826/minakuva-ja-seurustelu>

<https://podcasts.apple.com/us/podcast/psykologiaa-ja-kaikenlaista/id1464577586>

<https://takakansi.fi/2020/11/13/ina-mikkola-vastuullinen-seksuaalinen-alykkyys-ja-runkkarin-kasikirja/>

<https://www.supla.fi/audio/2789886>

5.9 Hyväksyvä hetki

Tässä harjoituksessa pyritään hyväksymään toinen täydellisesti sellaisena kuin hän on. Hakeudumme yhteyteen toisen kanssa usein voimakkaimmin juuri katseen kautta, vaikka emme olekaan tottuneet katsomaan toista ihmistä pitkään suoraan silmiin. Siksi on paikallaan altistua katseelle ja harjoitella sitä, miltä tuntuu katsoa toista ja miltä tuntuu olla katsottavana. Asettukaa toisianne vastapäätä ääneti minuutin ajaksi pareittain. Olkaa hiljaa ja katsokaa toisianne. Pyrkikää hyväksymään kaikki esille tuleva, reaktiot, itsenne ja toinen. Hyväksykää kaikki. Capisce! Tehtävän aikana ei saa puhua mitään, vaikka erikoinen tilanne saattaakin purkautua toisinaan nauruna. Tehtävän jälkeen puhukaa auki se, mitä näitte ja

koitte joko pareittain tai koko luokalle pari kerrallaan. Miltä tuntui? Miksi? Löytyikö tilaa hyväksynnälle? Ja miksi tämä tehtävä on tärkeä?

Jatkotehtävässä tehkää sama harjoitus kohdistettuna johonkin vieraaseen ihmiseen etäältä, vailla silmiin tuijotusta, tällä kertaa. Mitä tämä teissä herättää? Vaihtakaa kohdetta vielä eläimeen, puuhun, kukkaan maljakossa... Löydättekö hyväksyntää?

5.10 Aikakapseli

Tehkää pienryhmissä aikakapselit, johon hautaatte asioita, jotka ovat yhteydessä haitalliseen häpeään. Sanokaa hei heit vuorotellen eri asioita kapseliin laittaessanne (miettikää materiaali ja viesti), ja jakakaa hyvätit pienryhmissä niille. Kapselin tulisi olla kaikkienensa biohajoava. Haudatkaa kapselit pienryhmissä rituaalisin menoin ja jättäkää nämä häpeän tunteet historiaan. Goodbye!

Oivalluksia, elämyksiä ja luovia löytöjä toivottavat Jenni, Malla ja Rosa KOM-teatterin yleisötyön kukkaset